

יער של ספרים

גלעד אוסטרובסקי

אגף הייעור קק"ל
GiladO@kkl.org.il

אוצר הפרא: מחשבות על מרחבי הבר, אסופה בעריכת מור קדישזון, 2024, תל אביב

הפתיח הזה מעורר סקרנות ועניין. כיצד זה הכהן הגדול של שמירת הטבע בישראל מכנין גישה אנתרופוצנטרית נוקשה ותועלתנית, ואיננו רואה את הערך הפנימי של הטבע? הלא שמירת הטבע כולה מיוסדת על רגש של השתוממות ופליאה מסודות הטבע הנשגבים מבינתנו. הרי גם ההוגים הגדולים של מרחבי הבר שמוזכרים בספר דיברו על ממד רוחני ורגשי בהיות האדם בבר – ג'ון מיור וספרי המסעות שלו, אלדו לאופולד ("האתיקה של האדמה") שהציע לייסד את קהילת האדמה, ובכך להרחיב את גבולות המוסר והקיום האנושי, ואחרים.

למעשה, כל הכותבים וההוגים ניסו ליישב את הסתירה המובנית בין יכולותיו של האדם וכוחותיו הבלעדיים לבין ההבנה שיסוד צמיחתו ושגשוגו בנוי על הטבע, לא רק כתשתית פיזית וביולוגית אלא גם רוחנית ורעיונית. מושג ה'אנתרופוקן' – עידן האדם – ממחיש היטב את הסתירה הזו. האנתרופוקן אומר לנו שהעידן הגאולוגי הנוכחי, בפעם הראשונה בתולדות כדור הארץ, מושפע מהאדם באופן חסר תקדים המקבל ביטוי גם בזמן עמוק, גאולוגי. קדישזון מסבירה שרעיון האנתרופוקן בעייתי מעיקרו, מכיוון שהוא מתעלם מהמגוון האנושי, משפיע אפשרויות הפעולה האנושית ומהבחירה שעומדת בפנינו. זהו ביטוי משטיח ומרדד, שאינו מסייע לנו למצוא את הנתיב הראוי לקיומו

כותרת המשנה – "מחשבות על מרחבי הבר" – מייד משכה את עיני ואת ליבי. הבר הוא הטבע במלוא הדרו, מרחבים שיד אדם לא פגעה בהם, ומעטות הרגליים שפסעו בהם, ללא בניינים, ללא כבישים, טבע טהור ונקי. הבר מעניק לנו חוויה עצומה, רבת ממדים, וגם בית גידול ובית ספר לתולדות המין האנושי. מתעוררת אצלנו כמיהה גדולה אל יערות הגשם, סוואנות רחבות ידיים, מדבריות עד קצה האופק, רכסי הרים מושלגים, אבל בארצנו הקטנטונת לא נותרו מרחבי בר. הספר מציע מבט אחר... ובאמת, הספר עוסק בשאלת היסוד באשר למקומו של האדם בטבע ובעולם. זו שאלה גדולה שתלווה את האדם בכל אשר יפנה, ובייחוד בעת המודרנית, עם ההתרחבות הדמוגרפית חסרת התקדים, צורכי הפיתוח והגדלת המדוך האקולוגי של האנושות אל מרחבים חדשים.

הספר כולל שבעה חיבורים מתורגמים ומסה מסכמת של המתרגמת והעורכת מור קדישזון. אני מציע להתחיל מקריאת המסה המעניינת הזו, שפורסת לפנינו מסכת מרתקת ומרעננת ומעלה נקודות מבט שחמקו מאיתנו בשצר האירועים. בפתח דבריה מספרת קדישזון על החוברת "רוח האדמה" שפורסמה בשנות ה-70 וחושפת את התנגדות החברה להגנת הטבע לפרסומה. המתנגד, עזריה אלון(!), מיצה את השקפתו במילים: "רוח האדם, לא רוח האדמה".

של האדם.

ובנקודה זו מתייצב 'הבר' במלוא הדרו, ומספק לנו השראה וכיווני חשיבה ופעולה ליצירת מגוון צורות חיים. הבר הוא חלק מממלכת החיים שאנו חברים בה, אבל, וזו נקודת מפתח, הבר איננו מקום נטול אדם. קדישזון מזכירה מחקרים על תפוצה רחבה של האדם ביערות דרום אמריקה, ושמקומות שנחשבו ריקים מאדם היו למעשה יערות שכיסו מחדש תרבויות קדומות. היא יוצאת נגד החיפוש המתמיד אחר "הבתולי" ונגד תפיסת הלינאריות (סוקצסיה וחברת שיא – קליימקס), ומזכירה שתמיד היה אדם, ושהטבע התעצב מתוך קשרי גומלין עם מרחב החיים שלו. היא טוענת כנגד הגישות המדעיות ל"ניהול" האקלים והסתמכות על "הנדסת אטמוספירה", ומזכירה שהיער לא למד בבית ספר ליערנות" (מובא כציטוט של דייוויד בראוור). כלומר, הבר הוא בית הספר של החיים, וממנו צמחנו והתפתחנו. זוהי גישה רעיונית, יש שיאמרו רוחנית, אך מכל מקום עומדת בכל תוקפה השאלה כיצד עלינו להתמודד עם דריסת הרגל האנושית ועם העובדה שהיא צורכת משאבים, קרקע וטבע ומכרסמת במהירות במרחבי הבר.

כאמור, זו שאלה גדולה מהחיים, ואין לה תשובה חתומה ומוגמרת. יש השראה, יש הבנה, ויש כוונה, והאסופה הזו מספקת משלושתן. רומן גארי, הסופר הצרפתי, מבטא ב"מכתב לפיל" ביטויים ובמילים פיוטיות את ההכרח בחיי הבר לחירות האנושית. "אני חש בעומק ליבי כי גורל האדם, וכבודו, מוטלים על כך המאזניים בכל פעם שהפאר וההדר הטבעיים שלנו, האוקיינוסים, היערות או הפילים, ניצבים בפני חורבן" (עמ' 29). ועוד: "הרשה לי לומר לך זאת, חברי הוותיק [הוא פונה לפיל]: בעולם שנועד כולו לאדם, ייתכן שגם לא יהיה עוד מקום לאדם... נוכחותך בקרבנו מעוררת בנו כוחות בריאה שלא ניתן לבטאם במושגים של חשיבה מדעית או רציונלית" (עמ' 30). גם קרל אלפרד מאייר במאמרו 'מרחבי הבר והחיפוש אחר נשמת האדם' יוצא מנקודת הנחה שמרחב הבר הוא הכרח לקיומה של נפש האדם, אך מציין שעלינו לחיות עם הניגודים הנובעים מהמתח הבלתי פתור של היות האדם חלק מהטבע אבל גם שונה מהטבע. הוא חותם בשורה של קיפלינג: "ציד מוצלח – ואל נא תשכח לציית לחוקי היער".

הפסיכולוג ג'יימס הילמן, במאמרו 'יופי טבעי ללא טבע', פורץ את גבולות המחשבה השגורה. הוא מציע לבטל את החומה המפרידה בין טבע לבין שאינו טבע. הוא מדגיש את הצורך הנפשי לראות יופי לא רק בשמורות ובמוזיאונים. היופי נמצא בכול, גם בעיר, היצירה הגדולה של האדם. שבירת הדיכוטומיה הזו אומרת לנו לא לחקות את תוצרי הטבע אלא את תהליכי הטבע. הוא קורא להלך בזהירות בעולם, כלומר גם בעיר, בזהירות וביראת כבוד. הוא מציע שפוליטיקאים יכריזו על התפיסות האסתטיות שלהם, וקורא למעורבות של כולם בעיצוב המרחב הציבורי, ולא

להותירו רק לאדריכלים ולאומנים.

ובכן, האסופה המצוינת הזו היא מתנה של ממש, מרחיבת דעת ומעוררת חשיבה עמוקה על רוח האדם, על התרבות שלנו ועל כך שמרחבי הבר טומנים בחובם שפע של אופטימיות וחיי יצירה. בגמר הקריאה אנחנו מוזמנים לחשוב מחדש על מושג הבר. במורשת החשיבה הדיכוטומית, הבר מוגדר על דרך השלילה, בתור מה שאיננו: אינו מתורבת, אינו מיושב, אינו מאלף, אינו מעובד. הבה נחשוב מחדש על הבר, נחשוב מחדש על יחסינו עם החוץ, נמציא מחדש את הגבול שאנו שמים לעצמנו – לא עוד גבול כדיכוטומיה אלא כדיאלקטיקה, כגבול חי ומפעפע שבזר מרחב של דיאלוג. ולסיים אנחנו מעלים על נס את מילותיו של האקולוג העברי הראשון, הלא הוא א"ד גורדון: "ופקחת ביום ההוא את עיניך, בן אדם, והצצת ישר לתוך עיני הטבע וראית בהן את תמונתך. וידעת, כי אל עצמך שבת, כי בהתעלמך מן הטבע התעלמת מעצמך (גורדון, "האדם והטבע").

אוצר הפרא: מחשבות על מרחבי הבר, אסופה בעריכת מור קדישזון, 2024, תל אביב